

**САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО
ПРОЦЕСУ**

Анотація

У статті розглядаються зміст, організація і значення самостійної роботи студентів у процесі навчання в умовах інтеграції системи вищої освіти України до загальноєвропейського освітнього простору

Аннотация

В статье рассматриваются содержание, организация и значение самостоятельной работы студентов в процессе обучения в условиях интеграции системы высшего образования Украины к общеевропейскому образовательному пространству.

Annotation

In the article the maintenance, organization and importance of the students' self-maintained work are examined in the process of teaching in the conditions of Ukrainian higher education system's integration to European educational space.

Реформування системи освіти в Україні на принципово нових соціально-економічних засадах зумовлює посилення уваги суспільства до підвищення загальноосвітньої, фахової, комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів, забезпечення їхньої конкурентоспроможності.

Виконання завдань, що поставили перед вищою школою, вимагають пошуку шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, розроблення нових методів та організаційних форм взаємодії викладача і студента. Разом із тим самим життям доведено, що тільки ті знання, до яких студент прийшов самостійно, завдяки власному досвіду, думці та діям, стають справді міцним його здобутком. Саме тому вища школа поступово переходить від передавання інформації у готовому вигляді до керівництва самостійною пізнавальною діяльні-

стю студентів, формування у них досвіду самостійної навчальної роботи.

Проблема самостійної роботи є однією з актуальних у професійній педагогіці. Вирішення її в практиці ВЗО вимагає особливої уваги, оскільки в повсякденній діяльності викладача найбільше недоліків зустрічається саме в організації і проведенні самостійної роботи студентів. У дослідженнях вітчизняних (В.Володько, Т.Іванова, М.Солдатенко, В.Ужик, М.Штокалота ін.) і зарубіжних (Б.Єсіпов, М.Данилов, П.Підкасистий та ін.) науковців відзначається, що причинами цих недоліків є: складність формування умінь і навичок самостійної роботи студентів, необхідність ретельної підготовки педагога; відсутність певної системи в діяльності викладача по прищепленню студентам умінь і навичок самостійної роботи; неправильне співвідношення репродуктивних і творчих самостійних робіт у навчально-виховному процесі ВЗО; залежність розумового розвитку студентів, їхньої активності і самостійності у процесі навчання від володіння прийомами роботи і розумової діяльності.

Мета роботи - розглянути зміст, організацію, форми і значення самостійної роботи студентів у процесі навчання.

Самостійну роботу ми розглядаємо як важливий фактор засвоєння навчального матеріалу, про що свідчать психолого-педагогічні дослідження [4, 8, 11, 12, 13].

Метою самостійної роботи є формування самостійності студента, його вмінь, знань, навичок, що здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів учбових занять.

Самостійна робота - це робота студентів, яка планується та виконується по завданню і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Самостійна робота студентів необхідна не тільки для оволодіння певною дисципліною, але й для формування навичок самостійної роботи взагалі, в учбовій, науковій, професійній діяльності, здібності брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із кризової ситуації і т.д.

Незалежно від спеціалізації і характеру роботи, будь-який спеціаліст-початківець повинен мати фундаментальні знання, професійні вміння і навички діяльності свого профілю, досвід творчої і дослідної діяльності у вирішенні нових проблем, досвід соціально-оцінюваль-

ної діяльності. Дві останні складові освіти формуються як раз в процесі самостійної роботи студентів.

Вища школа відрізняється від середньої спеціалізацією, але головним чином - методологією учбової роботи і ступенем самостійності навчання. Викладач лише організовує пізнавальну діяльність студентів. Студент сам здійснює пізнання. Самостійна робота вирішує завдання всіх видів учбової роботи. Ніякі знання, якщо вони не підкріплені самостійною діяльністю, не можуть стати справжнім надбанням людини. Крім того, самостійна робота має виховне значення: вона формує самостійність не тільки як сукупність умінь та навичок, але й як рису характеру, яка відіграє суттєву роль у структурі особистості сучасного спеціаліста вищої кваліфікації. Самостійна робота студентів повинна систематично контролюватися викладачем. Основою для самостійної роботи служить науково-теоретичний курс, комплекс отриманих студентами знань. При розподілі завдань студенти отримують інструкції по їх виконанню, методичні вказівки, посібники, перелік необхідної літератури.

Потенційні можливості людини можуть у повній мірі проявитися і реалізуватися лише при раціональній самоорганізації учбової діяльності. При цьому потрібно мати на увазі, що здатність до самостійної учбової діяльності не має безпосереднього зв'язку з рівнем розвитку окремих пізнавальних процесів чи мотиваційних потреб і не може бути пояснена ними.

Під ефективною самостійністю розуміється вміння без систематичного контролю, допомоги та стимуляції з боку викладача самостійно працювати на заняттях, дома, в бібліотеці, вміння організувати окремі форми роботи і всю учбову діяльність у цілому.

Практичний досвід і вивчення психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити такі шляхи вдосконалення самостійної роботи студентів:

- забезпечення єдності освітньої, виховної і розвиваючої функцій навчання;
- реалізація комплексу принципів навчання і принципів розвитку самостійної пізнавальної діяльності;
- забезпечення динамічності навчання, його спрямованості на розвиток активності розумової діяльності студентів;
- орієнтація студентів на систематичну самостійну пізнавальну

діяльність і вдосконалення її організації;

- комплексне педагогічно доцільне використання сучасних технічних засобів навчання;
- створення сприятливих навчальних обставин;
- використання системи психолого-педагогічних стимулів щодо активної самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Автори наукових праць також стверджують, що ефективність наведених шляхів удосконалення самостійної роботи студентів зумовлена її організацією. Від рівня організації цієї роботи залежить формування в майбутніх фахівців інтересу до навчальної дисципліни, ступінь пізнавальної активності під час її вивчення, а отже, й формування постійного прирощення знань, умінь і навичок з виходом на рівень практичних умінь.

Необхідною умовою мобілізації студентів на якісну професійну підготовку є відповідна програма їхньої самостійної пізнавальної діяльності, її навчально-методичне та організаційно-педагогічне забезпечення. Воно має базуватися на кафедральній концепції забезпечення навчально-виховного процесу, відповідати профілю підготовки, враховувати як традиції, так і конкретні умови роботи. Останні мають спиратися на низку вихідних даних, до яких насамперед можна віднести: 1) науково-методичний потенціал викладачів; 2) готовність кожного викладача до такої роботи, коли доводиться відмовитися від існуючих догм і стереотипів; 3) рівень підготовки студентів, який залежить від певних соціальних, економічних та інших чинників; 4) можливості навчально-методичного і технічного забезпечення навчального закладу; 5) форма занять, зміст і структура освіти тощо [4].

Самостійна робота створює умови для розвитку мислення студентів. Розвиток активного мислення студентів - це основна формула процесу навчання. А таке мислення можна розвинути, лише здійснюючи систематичну самостійну роботу студентів як на заняттях, так і в позалекційний час.

Будь-яка діяльність погребує не тільки знань, а й умінь. Можна знати і не вміти. Отже, вміння - це знання в дії. Тому важливо спонукати студента до подолання бар'єру страху перед необхідністю висловити свою думку.

Доцільним у розвитку навичок самостійної роботи є переконан-

ня студента, що він здатний, може, тобто збудити віру в свої сили.

У забезпеченні самостійної роботи чимала роль належить творчій уяві. Розвиток творчої уяви сприяє активізації творчого мислення, допомагає розвивати спостережливість, а вміння спостерігати сприяє і збагаченню пам'яті, і розвитку логічного мислення. Спостереження, яке здійснюється в процесі навчання, забезпечує можливість свідомого сприйняття та осмислення матеріалу, допомагає визначати певні ознаки явищ і процесів. Спостереження вимагає від студентів дослідницького підходу і самостійного знаходження правильних відповідей на поставлені питання. Воно створює необхідність аналізу та власних висновків, а значить, спонукає до самостійної роботи.

Одним із шляхів розвитку навиків самостійного мислення й формулювання власних висновків є постановка проблеми. Проблемна ситуація, створена на занятті, ставить студента перед необхідністю працювати самостійно, шукати відповіді на поставлене питання не в підручнику, а на основі або ж вивченого раніше, чи, з якихось інших джерел.

Навчальний процес у вищому навчальному закладі поділяється на аудиторний та позааудиторний, тому пропонуємо й СРС за місцем у навчальному процесі поділити на аудиторну і позааудиторну.

За обов'язковістю самостійності виділимо три групи СРС у формах навчання: обов'язкова - передбачена навчальними планами і робочими програмами. Це виконання традиційних домашніх завдань, написання і захист курсових, дипломних робіт і проектів, а також ті види завдань, які студенти самостійно виконують під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої і переддипломної практик; бажана - наукова й дослідницька робота студентів у вищому навчальному закладі передбачає самостійне проведення досліджень, збирання наукової інформації, аналіз її, до цієї ж категорії належать аудитори! потоків та групові заняття, участь у роботі наукового студентського товариства (гуртки, конференції, підготовка доповідей, тез, статей); добровільна - робота в позааудиторний час: участь у внутрішньокафедральних, міжкафедральних, міжфакультетських, міжвузівських і всеукраїнських олімпіадах, вікторинах, конкурсах.

За видами діяльності СРС можна поділити на навчально-пізнавальну (через мислення, синтез, аналіз тощо) і професійну - певні

конкретні дії студента, що їх виконують спеціалісти (в умовах виробництва).

За рівнями СРС можна поділити на: низького рівня, коли до самостійних дій студента спонукає викладач, допомагаючи йому практично і постійно контролюючи виконання; середнього рівня, коли до такої роботи хоча й спонукає викладач, але студент працює самостійно (без настирливої опіки, самоконтроль); високого рівня, коли виконання завдання організовує та контролює сам студент. Отже, класифікуємо СРС за такими ознаками: 1) видами діяльності для набуття знань; 2) ступенем самостійності студента; 3) місцем у навчальному процесі; 4) обов'язковістю самостійності; 5) проявом у формах навчання.

Подана класифікація не єдино можливий варіант, але, на нашу думку, відображає найбільш загальноприйняті підходи.

Проблема самостійної роботи студентів в умовах докорінної перебудови вищої школи є надзвичайно важливою і вимагає подальшого дослідження як в теоретичному, так і в практичному плані.

Щоб позбутися недоліків в організації самостійної роботи студентів, викладачам ВНЗ слід дотримуватися вимог і принципів її організації, вивчати і впроваджувати передовий педагогічний досвід.

Література:

1. Борт О.Л. *Забезпечення методичним матеріалом самостійної роботи студентів // Організація навчально-виховного процесу. Досвід роботи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.* - К.: Навчально-методичний центр, 2004. - Вип. 4. - С 192-196.
2. Буряк В. *Керування самостійною роботою студентів //Вища школа.* - 2001. - № 4-5. - С. 48-52.
3. *Вища освіта України і Болонський процес: Навч посібник/За ред. В. Г. Кременя.* - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2004. -384с.
4. Володько В.М., Дмитрик І.С., Іванова ТВ. *Самостійна пізнавальна діяльність студентів: Методичні рекомендації.* - К: ІСДО, 1993.-52 с.
5. Гэрман Н., Тягунова Н. *Адаптація форм організації самостійної роботи студентів до сучасних технологій навчання//Вища школа.* - 2001. - № 4-5. - С. 53-61.

6. Гчитецкая Г. И. Дидактическая эффективность комплексной системы организации самостоятельной работы студентов младших курсов. - К.: Вища школа, 1990. - 150с.

7. Дабіжук Т, Блажко О. Індивідуально-дослідні завдання як форма організації самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи // Рідна школа. - 2008. - № 3-4. - С. 37-39.

8. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. - М.: Учпедгиз, 1961. - 239 с.

9. Журавська Л. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти // Освіта і управління. - 1999. -Т3.-№2.-С. 105-115.

10. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали, травень-грудень 2004 р. -Ч. 2.- Тернопіль: Вид-во ТПНУім. В.Гчатюка, 2005. - 188 с

11. Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся. - М: Педагогика, 1981. - 78 с.

12. Солдатенко М.М., Сусь Б.А. Самостійна пізнавальна діяльність як найважливіша умова формування спеціаліста //Вища і середня освіта. - 1994. - №7. - С. 39-44.

13. УжикВ.О. Педагогічні основи організації самостійної роботи студентів. - К: Вища школа, 1981. - 23 с.